

УДК 141

Р. І. Олексенко

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ СІМ'Ї В ДУХОВНОМУ ВИХОВАННІ МАЙБУТНЬОГО ПІДПРИЄМЦЯ

У статті розглядається сутність економічного виховання майбутнього підприємця, формування економічної культури у дітей, господарське ставлення до економічних благ, раціональне використання ресурсів, створення умов для альтернативності вибору при задоволенні потреб.

Ключові слова: філософія, мораль, освіта, підприємець, бізнес.

Останнім часом зростає зацікавлення підприємців моральними, етичними питаннями. Мораль, своєю чергою, відіграє дедалі вагомішу роль у підприємницькій діяльності. Підприємницький процес включає в себе пошук ділових можливостей, ініціювання виробничих проектів, об'єднання матеріальних, фінансових та трудових ресурсів, що є необхідними для реалізації планів, вибір мети бізнесу та забезпечення шляхів досягнення їх із мінімальними економічними витратами. Сфера функціонування бізнесу передбачає доволі складну систему відносин, в якій діють свої правила. Крім законів, що регулюють взаємини продавця і покупця на ринку, стосунки людей у сфері підприємництва регулюються певними не інституційними формами. Отже, морально-етичні питання відіграють необхідну роль у нормальній діяльності бізнесу.

Підприємець має справу не лише з ресурсами, технологіями, продуктами, документами, різними процесами, він постійно спів діє з людьми – керує підлеглими чи виконує доручення, радиться з експертами чи дає оцінку, веде переговори тощо. Успіх бізнес-діяльності великою мірою залежить саме від уміння налагоджувати взаємини. Підприємництво – це суспільно-корисна діяльність, і як будь-яка інша сфера соціальної активності не може функціонувати без наявності певних моральних передумов. Бізнес неодмінно активізує міжособистісне спілкування і взаємодію, відповідно потребує моральних принципів, цінностей та норм.

Виховання суб'єкта ринкових відносин починається в сім'ї – первинному ядрі суспільства. В незалежній державі сім'я, як первинна ланка суспільства, безпосередньо бере участь у виробництві, розподілі, обміні та використанні матеріальних благ. Дорослі члени сім'ї, працюючи на виробництві, у сфері обслуговування, сприяють випуску продукції, що задовольняє матеріальні і духовні потреби членів суспільства. Сім'я виконує економічну, матеріально-виробничу, господарсько-побутову функції, тобто функції накопичення матеріальних благ і передачі їх наступним поколінням. Таким чином, вона виховує майбутнього суб'єкта товарно-ринкових відносин, підприємця, тощо. Економічне виховання – це складова змісту родинного виховання майбутнього підприємця; це багатогранна практична школа, яка виховує усвідомлене ставлення дітей до власної праці, батьків і взагалі до будь-якої праці; формує поведінку вирішення питань ефективності витрачання ресурсів, здатність до раціонального вибору рішення економічної ситуації, виховує в дітей почуття підприємливої свідомості нарівні зі старшими членами сім'ї та прагнення до підвищення доходів сім'ї. Включає бажання навчитися спільно вести сімейний бюджет, визначати пріоритети витрат та доходів, формувати раціональне ставлення до майбутнього самостійного використання економічних благ. Потреба у родинному економічному вихованні була завжди, але його значимість посилилася в період реформ 1990-х років та становлення ринкових відносин. Можна виділити такі фактори економічного виховання майбутнього підприємця в сім'ї, як режим дня, дитячі ігри, праця та ринок, ведення домашнього господарства, бюджет родини, приклад батьків, визначення голови родини.

За сучасних умов цивілізаційного розвитку домогосподарство займає провідну роль в соціально-економічній системі. В умовах ринкової економіки воно є, насамперед, постачальником виробничих ресурсів і споживачем різноманітних благ, а також, безпосередньо в тій чи іншій мірі, продукує національний продукт. Разом з тим, домогосподарство фокусує у собі той соціальний інститут, якому належить основоположна роль у відтворенні суспільства в сукупності усіх його характеристик. Таким чином, домогосподарство не є простою одиницею національного господарства, воно виступає складною системою і водночас клітинкою суспільства. Це означає, що економічна поведінка домогосподарства у ринковому середовищі повсякчас детермінована множиною різнопланових чинників (не тільки економічних, але й соціальних, психологічних, історичних та інших), роль і значення яких, деякою мірою, залежить від рівня економічної культури і загалом цивілізованості певного соціуму. Отже, цілісний аналіз особливостей діяльності сучасного домогосподарства повинен включати

дослідження соціальних та інших аспектів його функціонування, що мають безпосередній вплив на прийняття економічних рішень членами домашнього господарства [12;21].

Домогосподарство визначається не тільки як суб'єкт економічної науки, а як суспільно необхідне об'єднання людей, що вирішують економічні, соціальні, освітні та інші проблеми сьогодення. У межах господарської системи домогосподарство можна розглядати як економічну організацію, що створюється і функціонує для ефективного управління ресурсами, які знаходяться у його власності. До того ж, розвиток ринкових відносин в Україні все більше наближає домогосподарство до економічної організації, оскільки в зазначених господарських формах все більше стають схожими внутрішня будова, що має поточне та перспективне планування, бюджет, кооперацію та спеціалізацію, ієрархію учасників, різноманітні ресурси та визначеність прав доступу до них, економічні зв'язки з іншими учасниками господарського процесу. Проте, потрібно зазначити, що домогосподарство є специфічною економічною організацією. Її унікальність полягає в тому, що домашнє господарство орієнтовано не лише на отримання матеріального прибутку, але й на задоволення різних потреб своїх членів, а саме економічних, духовно-культурних, соціальних тощо, а також пов'язано з процесом відтворення населення, формування та виховання індивіда. Отже, домогосподарство – це складна цілісна система, яка одночасно поєднує в собі такі риси: 1) є добровільним об'єднанням людей, які здебільшого перебувають у родинних або кровноспоріднених відносинах, об'єднані не тільки спільним бюджетом та цілями діяльності, але й місцем проживання, іноді домашнє господарство може складатись з однієї людини; 2) проявляє себе як важливий економічний суб'єкт ринкового господарства, який неодмінно впливає не тільки на добробут та процвітання національної економіки, але й на морально-духовне становище населення; 3) вільно розпоряджається наявними правами власності на ресурси (грошові, трудові, інтелектуальні, майнові та інші); 4) охоплює всі види економічної діяльності, що можуть носити як натуральний, так і товарний характер; 5) виступає не тільки головним постачальником фінансових ресурсів до бюджету сім'ї, але й вирішує проблеми відтворення населення та розвитку індивіда, особистості в межах власної сім'ї, тим самим суттєво впливає на розвиток соціальної складової суспільства; 6) побудоване на принципах взаємодовіри, взаємодопомоги, співробітництва, навчання та передачі досвіду майбутнім поколінням тощо [15; 8].

Значний внесок у розвиток економічної теорії домогосподарства зробив відомий американський вчений, лауреат Нобелівської премії 1992 р. Г. Беккер, який розглядає рішення щодо народження дітей як інвестиційне, у якому діти виступають як «блага тривалого користування». Вирішення такого питання у подальшому обов'язково буде впливати на розміри та, як зазначалося вище, структуру споживання. Тож потрібно проаналізувати фактори, що мають вплив на прийняття такого рішення. Відповідно до економічної теорії народжуваності, що є складовою фундаментальної праці Г. Беккера «Трактат про сім'ю» (1981 р.), діти на перших роках життя потребують значних капіталовкладень (належний рівень охорони здоров'я, освіти, дозвілля), але згодом починають приносити своїм батькам дивіденди. Здебільшого, батьки здійснюють споживчий вибір між дітьми та іншими товарами при бюджетному обмеженні, оскільки в межах «нової економіки домогосподарства», діти виступають як блага, що потребують значних часових та грошових вкладень. Кількість дітей у сім'ї залежить від багатьох чинників, серед яких важливе значення має рівень доходів батьків. Дійсно, адже при збільшенні або зменшенні оплати праці змінюється не тільки рівень доходів батьків, але й вартість їхнього часу, що витрачається на виховання дітей. Тому зі збільшенням оплати праці коригується рівень народжуваності, але якщо зростання заробітної платні жінки негативно позначається на кількості дітей, то чоловіка – навпаки. Серед інших факторів, які впливають на рівень народжуваності, Г. Беккер розглядає, зокрема, такі: релігія, вік подружжя, раса, сімейні традиції тощо. Крім того, попит на дітей як блага довготривалого користування перебуває у зворотному зв'язку з витратами на їх утримання [5].

Важливе місце у теорії економіки сім'ї Г. Беккера займає питання щодо вибору між кількістю дітей та їх «якістю». Остання, згідно з економічною теорією народжуваності, визначається не тільки рівнем фінансового забезпечення дітей, що витрачається на освіту, охорону здоров'я, дозвілля тощо, але й залученням таких ресурсів, як батьківська любов, час, знання. Чим вищим є такий показник, тим більш «високоякісною», на думку Г. Беккера, є дитина, а тому вона принесе більше користі для своїх батьків. Отже, в межах теорії, що аналізується, діти мають «ціну», зростання якої негативно впливає на їх кількість. Також існує нелінійна залежність між кількістю та «якістю» дітей, оскільки при обмеженні сімейних ресурсів додаткова дитина буде означати зменшення інвестицій у «якість» інших дітей сім'ї. Тому, на думку вченого, у бідних сім'ях простежується тенденція до недоінвестування у людський капітал дітей [2].

Таким чином, заможні домогосподарства більше вкладають інвестицій у розвиток дитини, тим самим працюють на їх майбутнє, на підвищення їх «якості». І навпаки, бідні сім'ї у зв'язку з обмеженими фінансовими можливостями не мають змоги інвестувати значні кошти у розвиток своїх дітей.

Сутність економічного виховання майбутнього підприємця полягає у формуванні економічної культури у дітей, господарського ставлення до економічних благ, раціонального використання ресурсів, створенні умов для альтернативності вибору при задоволенні потреб. Зміст економічного виховання проявляється у формуванні економічної культури, бережливого ставлення до матеріальних речей, раціонального ведення домогосподарства, економічній підтримці всіх членів родини. Економічна функція сім'ї забезпечує матеріальні засади її існування, організацію домашньої праці та споживання.

На особливості економічного виховання майбутніх підприємців в українських сім'ях впливають такі фактори: економічні та політичні умови життя; зниження виховної функції сім'ї; збільшення значення економічної функції в родині; використання традиційних українських засобів впливу. Серед особливостей економічного виховання майбутніх підприємців в українських сім'ях слід виділити: ведення дітьми власної скарбнички; бесіди батьків з дітьми про економічне походження матеріальних благ та на теми, пов'язані із грошима; ведення власної економічної політики сім'ї; регулювання сімейного бюджету; заощаджування; особистий приклад батьків і суворий порядок у домашньому господарстві; велика диференціація доходів в сім'ях із великою кількістю їх членів; прийняття спільних рішень родиною щодо економічних питань тощо. На жаль, на сьогодні можна стверджувати, що батьки не дають дітям належного економічного виховання. Основна причина цього в тому, що економічне виховання – це тонкий процес, який потребує: грамотного ведення сімейного бюджету самими батьками; постійного спостереження за витратами своїми та витратами дитини; батькам потрібно навчитися давати дітям приклад раціонального використання грошей.

Підвищенню ефективності економічного виховання майбутніх підприємців в родині сприяє ознайомлення дітей з економічними категоріями, формування сучасного економічного мислення, розвиток цілісних уявлень про виробництво, розподіл, обмін та споживання матеріальних та духовних благ [11].

Розвиток особистості майбутнього підприємця в сучасних умовах поряд із загальноосвітньою та спеціальною підготовкою передбачає формування системи як загальнолюдських, так і професійних цінностей. Професіонал – це передусім людина, яка має необхідні знання у галузі обраної професії, бездоганно володіє практичними та професійними навичками, креативними здібностями, створює нові способи професійної діяльності. В сучасному індустріальному суспільстві для переходу на вищий щабель розвитку людства особливі вимоги висуваються до моральної професійної діяльності. За таких умов виховний процес майбутнього суб'єкта ринкових відносин має базуватись на принципі нерозривності високого професіоналізму і духовності [17].

Система ціннісних орієнтацій майбутнього підприємця будується на основі низки ідей та підходів до класифікації цінностей. Зокрема, класифікація освітніх цінностей: соціально-політичні, інтелектуальні, моральні, цінності професійної діяльності; класифікація загальних професійних цінностей: зміст професійної діяльності і зумовлені ним можливості самореалізації особистості; суспільна цінність праці, яка визначається її результатом і наслідками; оцінка трудової діяльності людини залежно від ступеня її корисності для суспільства; оптимальний режим та умови праці (соціально-економічні, морально-психологічні тощо).

Формуючи «підприємницький тип особистості» у майбутніх підприємців, у родині повинні забезпечити такі умови соціалізації, щоб саме поняття «гроші», «власність» сприймали не тільки як індикатор значущості людини, її влади, пошани, прибутку, а й «економічного альтруїзму» (благодійність, милосердя). З огляду на це дуже важливою є виховна функція сім'ї, у якій вчинок є мірою знань, мислення та поведінки майбутнього підприємця.

Домінуючою в діяльності та поведінці особистості майбутнього підприємця є мотивація, яка розглядається за видами спрямованості:

- спрямованість на взаємодію (вчинки людини визначаються потребою у спілкуванні, прагненні підтримувати добрі стосунки з колегами);
- спрямованість на завдання або ділова активність (перевага мотивів, які зумовлюють діяльність);
- спрямованість на себе або особистісна спрямованість (перевага мотивів досягнення особистісного добробуту) [10; 3].

Моральна вихованість майбутніх підприємців включає: усвідомлення ними моральних

норм, правил, дотримання їх у поведінці та трудовій діяльності. Моральна культура майбутніх підприємців як якісна характеристика професійної компетенції розвитку розкриває ставлення людини до суспільства, зовнішнього середовища, оточення, до себе, до продуктів людської діяльності, до діяльності на будь-якому сегменті ринкового середовища [3; 7].

Процес формування людського капіталу відбувається при безпосередній участі сім'ї, держави, підприємств і різних суспільних фондів. Причому значення кожного джерела на певному етапі різне.

В умовах розвитку інформаційно-інноваційної економіки, яка потребує постійної активації працівника, вдосконалення його здібностей, необхідно враховувати, що процес навчання буде тривати все життя. І основою, першоджерелом формування людського капіталу виступає сім'я. Але не тільки тому, що кожний окремий індивід з'являється в сім'ї, а швидше тому, що сім'я є тим фундаментом на якому відбувається нарощення майбутнього капіталу. Саме від сім'ї та її можливостей залежить якість і кількість людського капіталу, який в майбутньому забезпечить і власний дохід і загальний сукупний дохід всього суспільства. В сім'ї створюються умови формування людського капіталу, до яких відносяться наявність домашнього і особистого підсобного господарства, формування і використання сімейного бюджету, матеріальні умови, стан самих виробників людського капіталу (членів сім'ї). У сім'ї людський капітал формується і розвивається.

Але, слід відмітити, що за однакових умов і при наявності одних й тих самих ресурсів, що спрямовуються на виробництво людського капіталу, різні індивідууми можуть мати абсолютно різні розміри людського капіталу.

Розвиток особистості майбутнього підприємця – дуже складний процес, і пов'язані з ним проблеми, зокрема, економічне відтворення в сім'ї, ще не достатньо розроблені вітчизняною наукою. У ранній період життя людини відбувається накопичення фізичної і інтелектуальної складової людського капіталу за рахунок виховання та освіти в сім'ї. Всі складові людського капіталу набуваються і збільшуються за рахунок інвестицій, які сім'я вкладає в дитину, сподіваючись, що ці витрати буде компенсовано і вони принесуть економічні та моральні результати людині в майбутньому. Сім'я здійснює витрати, необхідні для фізичного формування та виховання дітей, і ці витрати є інвестиціями, оскільки відбуваються за рахунок зменшення поточного споживання батьків і здійснюються не лише з альтруїстичних почуттів любові до ближнього, а й з надією на їхню прибутковість у майбутньому [4].

Відповідно, саме сім'я започатковує перший етап формування людського капіталу. Причому визначає його якісний і кількісний аспект. Роль і значення сім'ї під час формування людського капіталу, у своїх роботах вивчали різні відомі автори. Зокрема, Г. Беккер у своїй праці «Трактат про сім'ю» вивчав різні аспекти життя сім'ї з економічного погляду. Витрати на виховання дітей, в структурі сукупних витрат сім'ї, автор визначав як інвестиції і вважав, що в оцінку людського капіталу мають включатись всі витрати на виховання всіх дітей, незалежно від того, стануть вони економічно активними чи ні. Можна суто гіпотетично інтерпретувати, яка частина дітей, в яких вкладають сімейні інвестиції і які становлять складову частину трудового потенціалу, в майбутньому за рахунок інвестицій з інших джерел, та під впливом цілої низки як об'єктивних так і суб'єктивних факторів, згодом перетвориться на людський капітал [13].

Механізм формування людського капіталу в сім'ї змістовно розкрила О. Грішнова. Зокрема, нею визначено основні особливості формування людського капіталу в сім'ї:

- вплив рівня освіти батьків на ставлення до свого здоров'я, умов життя, праці, народження здорових дітей майбутніми поколіннями;
- взаємодія між попитом на кількість і якість дітей, у визначених економічних умовах, що обумовлює демографічний фактор формування людського капіталу;
- формування адаптивних характеристик людини, як якісного об'єкту інвестицій;
- закладання сімейним вихованням вольових і ділових рис, які забезпечують розвиток, мобілізацію і максимально ефективно використання внутрішнього людського ресурсу;
- забезпечення фінансування процесу формування людського капіталу [4].

Таким чином, сім'я, як першоджерело формування людського капіталу, має особливо важливе значення, оскільки визначає подальший вибір і можливість удосконалення індивідуального людського капіталу, а в майбутньому і сукупного людського капіталу.

Ідеологічне виховання майбутніх бізнесменів є таким же важливим завданням, як і їх професійне навчання й практична підготовка. Бізнес – це не фіксована й незмінна реальність, а частина світу, що швидко й невинно змінюється. Бізнес не тільки породжує проблеми, а й надає можливості для їх технічного розв'язання, для прояву творчості й отримання як матеріального, так і морального задоволення.

Етика бізнесу – це специфічна наука, існування та розвиток якої значною мірою залежить від політичного устрою конкретної держави й глобального суспільства в цілому. В демократичному суспільстві мораль разом із законодавством (а не уряд, як у країнах з тоталітарним режимом) регулює норми життя і поведінки кожної людини і всієї спільноти, причому, чим вище ступінь економічного і політичного розвитку демократичного суспільства, тим вищими є норми моралі і досконалішим, послідовнішим державне законодавство.

Родинне виховання покликане плекати у майбутнього підприємця здатність бути лідером, навчати й прищеплювати інші ділові якості, необхідні в бізнес-середовищі різних культур і народів; надавати особистості необхідних знань про фах та виховувати пов'язані з ним ділові навички, завдяки чому дитина зможе зробити правильний вибір фаху і буде в змозі працювати в різних галузях бізнесу; навчати майбутнього підприємця як правильно обирати та раціонально застосовувати технологічні інструменти для прийняття особистого та ділового рішення; допомагати підготуватися до роботи в якості підприємця, навчити розуміти основні аспекти бізнесу; виробляти здатність купувати та продавати різноманітні товари, послуги, майно; виробляти та прищеплювати норми морально-етичної поведінки в процесі бізнес-діяльності та під час повсякденного життя [6].

Формування морально-етичних засад підприємництва починається не з перших кроків у бізнесі, а в ранньому дитинстві, коли індивід починає з необхідністю стиснутий до меж індивідуального буття шлях освоєння духовно-моральної культури людства. Причому, цей шлях може бути істотно скорочений завдяки тим заходам, які суспільство застосовує для цілеспрямованого формування особистості, її виховання і освіти. В даному випадку мова йде про передачу культурних і моральних традицій, цінностей, тобто про весь позитивний досвід, накопичений людством.

Морально-етичні якості підприємця формує, насамперед, соціокультурне середовище, в якому здійснюється його підприємницька діяльність. Його суперечливість, непослідовність і неузгодженість в окремих структурних елементах приводить до того, що поряд з позитивними морально-етичними характеристиками нерідко формуються суперечливі і вкрай негативні якості – зарозумілість і чванливість, підлість і пристосовництво, безпідставне прагнення до влади і орієнтації на швидке збагачення.

Не зважаючи на підвищене прагнення підприємця до самостійності, процес становлення та розвитку його морально-етичних характеристик здійснюється під впливом ЗМІ, літератури і мистецтва, освіти і т. ін. Важлива роль у цьому процесі належить цілеспрямованій навчальній, просвітницькій та виховній діяльності, організація якої є складовою управління сучасними виробничими і соціокультурними процесами. Очевидно, що одним із найвпливовіших чинників формування морально-етичних якостей підприємця є родина. При цьому, суспільство зацікавлене у становленні цілісної суспільно значимої системи морально-етичних цінностей, яка б заохочувала підприємництво, сприяла формуванню позитивного іміджу підприємця, слугувала надійною духовною опорою його успішної підприємницької діяльності. Важливу роль у розвитку такої системи відіграє державна і суспільна матеріальна і моральна підтримка підприємництва. Така підтримка має носити системний характер й охоплювати як сферу виробничої діяльності, так і сферу побуту, способу сімейного життя, виховання. Можна розглядати її можливості в контексті управлінського впливу на формування морально-етичних якостей підприємця [1].

Перше, що важливо пам'ятати, обдумуючи стратегію виховання майбутнього підприємця у родині, – це ідею про взаємозв'язок загального стилю виховання і приватних питань. Володіння майном розвиває в людях почуття відповідальності за нього, і це зовсім не поганий шлях до розвитку самостійності мислення підприємливої особистості. Звідси випливає перший принцип виховання майбутнього суб'єкта ринкових відносин:

дотримуватися гарантії недоторканності приватної власності. Тим, що належить дитині, може розпоряджатися тільки вона сама. Причому, це стосується не тільки грошей, але й іграшок, книжок і т. д. Тобто, якщо обумовлено, що дана річ належить дитині – не можна карати її за те, що вона вирішила її подарувати комусь, або обміняти, або просто зіпсувала. Тільки усвідомлення наслідків свого вчинку може надалі утримати дитину від невірного кроку. Іншими словами, хай краще виявить, що даремно подарував другу новенький самоскид, ніж років через двадцять – що необачно розлучився з часткою у бізнесі або автомобілем. Природно, при появі тієї чи іншої речі, треба спробувати знайти їй «господаря». І ненав'язливо пояснити дитині, що вона може з цією річчю робити, як розпоряджатися нею і т. д.;

батькам необхідно бути готовими до можливих збитків заздалегідь. Жодний досвід не буває безкоштовним. Слід поставити собі питання: чи згодні батьки «загубити»

певну суму зараз, але багато чого виправити, ніж зіткнутися з непоправною ситуацією в подальшому? Зрештою, будь-які курси удосконалення працюють за плату. Батькам слід пам'ятати, що з ними дитина вчиться, маючи «страховку» – якої у неї, можливо, не буде надалі. Тому нехай вона при батьках зробить як можна більше помилок, і при цьому завдання батьків – не докоряти, а розбирати ці випадки з дослідницькою і навчальною метою;

родинному оточенню майбутнього суб'єкта ринкових відносин необхідно завжди пояснювати дитині, чому витратити гроші можна саме таким чином. У придбанні важливим не саме придбання, а його обговорення – можливі варіанти, співвідношення якості і вартості, вплив на відносини з іншими. Це привчає дитину вибирати, а значить, аналізувати існуючі альтернативи. Радитися необхідно з дитиною і при спільних покупках. Користь подвійна: можна буде побачити хід думок дитини, що для неї є критерієм успішності покупки («як у всіх», «як ні в кого», «дуже дешево», «виглядає дорого» і т. д.) і дізнатися про погляд зі сторони;

батькам слід чітко дотримуватися домовленостей: жодних додаткових фінансових вливань, якщо дитина нерационально розпорядилася первинною сумою; завжди треба віддавати обіцяне, у противному випадку – не обіцяти нездійсненого. Найпоширеніша помилка батьків – це компенсація втраченого (неправильно витраченого) дитиною;

близьким майбутньої підприємливої особистості обов'язково слід визначати систему фінансування дитини. Чим раніше вона отримає у свої руки гроші, тим краще. Адже для того, щоб навчитися чомусь, треба робити це якомога частіше. Навичка формується при безпосередній дії та її багаторазовому повторенні [16].

На підставі вищевикладених принципів розроблена система сімейного навчання майбутнього підприємця. Її суть полягає в наступному.

Система фінансування (кишенькові гроші). Головною тезою є те, що кишенькові гроші – це ті кошти, розпоряджатися якими дитина може на свій розсуд, незважаючи іноді і на поради дорослих. Завжди треба пам'ятати, що це не спосіб заохочення чи покарання, а засіб розвитку певних навичок, своєрідний інструмент освіти і виховання. У першу чергу необхідно визначитися з такими позиціями, як періодичність видачі коштів, їх розмір, перелік допустимих витрат, штрафні санкції.

Оптимальна періодичність видачі коштів – щотижня.

Розмір – природно, чим менша дитина, тим менше сума. Виходити треба зі своїх можливостей, але поцікавитися у дитини, яка сума б їй влаштувала. Цим визначаються запити дитини – майбутнього самостійного підприємця. Якщо запити сильно високі, батькам потрібно відкоригувати їх, пояснивши, що вони можуть виділити тільки певні кошти. Треба нагадувати дитині частіше, що гроші – це засіб для отримання чогось, а не мета самі по собі. Багато дітей мріють стати багатими. Краще, якщо вони будуть мріяти мати гроші, щоб, наприклад, побудувати корабель, відкрити школу, подорожувати тощо. Батькам слід обов'язково цікавитися, на що і з якою метою витрачені кошти. Однак не можна наполягати на повному звіті про особисті витрати – треба поважати таємниці дитини, його можливі промахи [14].

Система штрафів – це щось на зразок ділової гри, коли збитки хоч і не смертельні, але вельми неприємні. Така гра може послужити непоганою діагностичною процедурою для дитини – майбутнього підприємця. Це покаже, наскільки вона готова до матеріальної відповідальності за свої дії, наскільки уважна, самостійна і справедлива до потреб інших.

Зазвичай, перша згадка про штрафи виникає у разі, коли дорослі дають дитині гроші в борг. Якщо дорослі дали дитині грошей у борг – слід обов'язково вимагати повернення всієї суми в строк. Відразу треба обумовити штрафні відсотки (пені) і не соромитися наполягати на їх виплаті. Майбутній підприємець повинна розуміти, що за невиконані зобов'язання треба платити. Краще закріпити свою угоду письмово (розпискою). Це підвищує відповідальність дитини за дане слово і дозволить їй в майбутньому уважніше ставитися до чужих обіцянок, наполягати на дотриманні юридичних норм [9].

Підсумуємо, яке значення для виховання особистості майбутнього підприємця має система самостійного розпорядження грошима:

- уміння рахувати (в арифметичному сенсі);
- знання про співвідношення вартості речей (послуг);
- вміння вибирати (між двома «хочеться», між потрібним і необхідним, гарним і поганим і т. д.). Вміння вибирати розвиває мислення і здатності аналізувати;
- навички відмовлятися від менш потрібного, від неякісного, від менш цінного – і, відповідно, визначати пріоритети;
- підвищення самооцінки, почуття власної гідності. Як будь-яка навичка (знання, вміння) – новий досвід додає впевненості. Міра психологічної зрілості – це міра відповідальності. Механізм в цьому випадку наступний: вчинок – наслідки –

усвідомлення – розуміння – розвиток – психологічна зрілість – новий, вже більш зрілий вчинок;

- пізнання себе. Іноді діти з подивом виявляють, що вони не такі добрі, як про себе думали; не так безпорадні, як припускали – все це веде до рефлексії;
- пізнання інших. Чим раніше дитина усвідомлює, що грошові відносини іноді є «лакмусовим папірцем» і для дружби, і для любові, тим менше помилок і провокацій здійснить він надалі. Повага до інтересів інших – теж важливо. Усвідомивши, як іноді важко позбутися частини своєї власності, дитина не буде претендувати на власність іншого;
- радість благодійності, безоплатної допомоги іншим. Це важливо. Можна навіть запропонувати дитині пожертвувати частину її коштів на добрі справи і подивитися, як вона до цього поставиться;
- можливість проявити себе «на рівних» у відносинах з батьками (укладення договорів, позичання, можливість «скинутися» на спільну справу і т. д.). У цьому – база становлення особистості майбутнього суб'єкта ринкових відносин;
- знайомство з основними фінансовими поняттями – «боргове зобов'язання», «кредит», «договір», «розрахунок» і т. д. Майбутньому підприємцю поряд зі знанням комп'ютера та іноземної мови перш за все необхідні початкові знання у фінансовій сфері;
- вміння прораховувати свої дії, бачити наслідки того чи іншого рішення [12].

Підсумовуючи викладене, наголосимо, що початковою структурною одиницею суспільства, яка закладає основи особистості, є сім'я. Сім'я – це суспільство в мініатюрі, від цілісності якого залежить безпека всього великого людського суспільства. Сімейне виховання – це система виховання і навчання, що складається в умовах конкретної сім'ї силами батьків і родичів.

Сімейне виховання духовно-моральних якостей майбутнього підприємця – складна система. На нього впливають спадковість і біологічне (природне) здоров'я дітей і батьків, матеріально-економічна забезпеченість, соціальний стан, уклад життя, кількість членів сім'ї, місце проживання, ставлення до дитини. Все це органічно переплітається і в кожному випадку проявляється по-різному. Виділяють наступні завдання сім'ї в розрізі виховання майбутнього підприємця:

- створити максимальні умови для росту і розвитку дитини;
- бути соціально-економічним та психологічним захистом дитини;
- навчати дітей корисним прикладним навичкам і вмінням;
- виховувати почуття власної гідності, цінність власного «Я».
- До принципів сімейного виховання духовно-моральних якостей майбутнього підприємця можна віднести:
 - гуманність і милосердя до людей;
 - залучення дитини до життєдіяльності сім'ї як її рівноправних учасників;
 - відкритість і довірливість у грошових відносинах з дітьми;
 - послідовність у своїх вимогах щодо поведінки і міри відповідальності дитини (не вимагати неможливого);
 - надання допомоги своїй дитині у розпорядженні майном, грошима тощо.

Зміст сімейного виховання майбутнього суб'єкта ринкових відносин охоплює всі напрями. У сім'ї здійснюється економічне, трудове, морально-духовне виховання особистості, формуються ціннісні відносини в усіх напрямках, даються знання про суспільство, виробництво, професії, формують досвід самостійної підприємливої діяльності; виробляються інтелектуальні навички; нарешті, виховується ставлення до світу, людей, професії, життя [1].

Бібліографічні посилання:

1. Агеев А. И. Предпринимательство: проблемы собственности и культуры / А. И. Агеев. – М. : Наука, 1991. – 106 с.
2. Беккер Г. Человеческое поведение: экономический подход : избр. тр. по экон. теории / Гэри Беккер ; науч. ред. пер. Р. И. Капелюшников ; пер. с англ. Е. В. Батракова. – М. : ГУВШЭ, 2003. – 671 с.
3. Варецька О. Спільна педагогічна діяльність учителя і батьків з економічного виховання молодших школярів / О. Варецька // Молодь і ринок. – 2007. – №8. – С. 85-89
4. Видиш М. М., Цибулько В. О. Формування моральної культури майбутніх менеджерів / М. М. Видиш, В. О. Цибулько // Педагогічні науки. – 2010. – №55. – С. 11-14.
5. Грішнова О. Л. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. – К. : Товариство «Знання», 2001. – 254с.
6. Ильина И. Ю. Домохозяйство – важнейшая потребительская единица на рынке товаров и услуг / И. Ю. Ильина // Социально-гуманитарные знания. – 2007. – № 5. – С. 117–127.
7. Касьянов Д. В. Формування ідеології та культури українського підприємця в період утвердження ринкових відносин : дис. ... дис. кандидата філософ. наук: 09. 00. 03 – соціальна філософія та філософія історії / Касьянов Дмитро Володимирович. – К., 2010. – 175 с.

8. Литвак М. Л. Домогосподарство в умовах перехідної економіки інверсійного типу: дис.... канд. екон. наук: 08. 01. 01 – економічна теорія / Литвак Марина Леонідівна. – К., 2005. – 170 с.
9. Ліщинська О. В. Моральні аспекти підприємницької діяльності / О. В. Ліщинська // Вісник Львівського університету. Філософські науки. – 2008. – Вип. 11. – С. 115-123.
10. Лопова О. В., Титаренко Ю. И. Социализация и профессиональное образование личности / О. В. Лопова, Ю. И. Титаренко. – Барнаул: Академия экономики и права, 2001. – 335с.
11. Рижкова А. Ю., Трубавіна І. М. Економічне виховання в сім'ї / А. Ю. Рижкова, І. М. Трубавіна. – Науково-дослідна робота студентів як чинник удосконалення професійної підготовки майбутнього вчителя: зб. наук. пр. /редкол.: Л. І. Білоусова та ін. – Х.: «Апостроф», 2011. – Вип. 4. – С. 118-123.
12. Сазонова Т. В. Економічне виховання дітей старшого дошкільного віку / Т. В. Сазонова // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2009. – № 4. – С. 49-54.
13. Сидорко Н. Л. Роль і значення сім'ї у формуванні людського капіталу / Н. Л. Сидорко // Економіка та підприємництво. – 2010. – №4. – С. 78-86.
14. Соколюк О. Б. Діти та гроші. Стаття з психології [Електронний ресурс]: – Режим доступу: http://osvita.ua/school/lessons_summary/psychology/22608/
15. Станкевич Ю. Ю. Домогосподарство в ринковій економічній системі та його відображення у світовій економічній думці ХХ століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Станкевич Юрій Юрійович. – К., 2010. – 19 с.
16. Стоян Т. А. Діловий етикет: моральні цінності і культура поведінки бізнесмена: Навчальний посібник / Т. А. Стоян. – К.: Наука, 2004. – 372 с.
17. Яремчук Н. І. Система ціннісних орієнтацій професійної підготовки майбутніх економістів / Н. І. Яремчук // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – Вип. 24. – 2008. – С. 132-138.

Олексенко Р. И. Роль семьи в духовном воспитании будущего предпринимателя.

В статье рассматривается сущность экономического воспитания будущего предпринимателя, формирования экономической культуры у детей, хозяйственное отношение к экономическим благам, рациональное использование ресурсов, создание условий для альтернативности выбора при удовлетворении потребностей.

Ключевые слова: философия, мораль, образование, предприниматель, бизнес.

Oleksenko R. The role of family in the spiritual education of future entrepreneurs.

The article deals with the essence of the economic education of the future entrepreneur, forming an economic culture in children, commercial attitude to economic benefits, the rational use of resources, the creation of conditions for selecting alternatives in meeting needs.

Keywords: philosophy, ethics, education, entrepreneur, business.

Надійшла до редколегії 28.02.2013 р.

УДК 165. 2

Б. И. Остапенко

НМАПО имени П. Л. Шупика

МЕТОДОЛОГИЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ КАТЕГОРИИ «АВАНГАРДНОСТЬ»

Показано методологическое значение категории «авангардность», как выражающей системную способность общества обеспечивать обновление научно-технического и социально-экономического знания; изложен механизм авангардности, который составляет процесс обновления науки, техники и общества посредством обретения прорывного знания; и по мере внедрения такого инновационного знания достижение лидирующих позиций в цивилизационном соревновании. Применение категории «авангардность» в философском анализе техногенного общества позволило выявить ключевую движущую роль научных и технологических прорывов в обновлении и цивилизационном позиционировании общества.

Ключевые слова: авангардность, прорыв, лидирование, обновление, метод, научно-техническое знание, социально-экономическое обновление.

В XXI веке продолжает возрастать роль способности общества к обновлению. Наиболее успешные общества обретают преимущества в доступе к энергетическим, продовольственным, социально-экономическим, научно-техническим и информационным ресурсам. Сообщества, отстающие в научно-техническом, социально-экономическом и духовном развитии становятся объектом геополитического подавления и социально-экономического подчинения. Внутренняя цивилизационная деградация сопровождается потерей материального благополучия и опрочением духовного содержания жизни. Технологически доступные в данную эпоху социальные сервисы становятся привилегией немногих, что снижает творческую вовлечённость индивидов в процессы научно-технического и социально-экономического обновления данного общества [2]. Определяясь вектором мировоззренческой направленности, доминирующим в данном сообществе [4], процессы обновления реализуются специфическими методами. Постановка задачи выявления методов обновления имеет научное и практическое значение для общества, стремящегося обеспечивать своё достойное цивилизационное состояние.

В данной статье показано методологическое значение категории «авангардность»,
212